

Ἡ ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία τοῦ ἔτους 1937 μεταξὺ Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν καύση τῶν νεκρῶν

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ*

1. Εἰσαγωγικά

Ἡ καύση τῶν νεκρῶν¹, ὡς δικαίωμα καὶ δυνατότητα, βρίσκεται συχνά, καὶ μάλιστα εὐκαιρῶς ἀκαιρῶς, στὸ ἐπίκεντρο τοῦ δημοσίου διαλόγου. Τελευταία ἀφορμὴ ἢ ψήφισμα καὶ θέση σὲ ἰσχὺ τοῦ νεοῦ Ν. 4277/2014, ὁ ὁποῖος ἀφ' ἑνὸς προϋποθέτει γιὰ τὴν ὑλοποίησιν τῆς καύσεως σχετικὴ ἔγγραφη δήλωσις τοῦ θανόντος καί, ἐλλείψει αὐτῆς, ἀντίστοιχη δήλωσις, μὲ βεβαιωμένο τὸ γνήσιο τῆς ὑπογραφῆς, τῆς συζύγου ἢ τῶν συγγενῶν τοῦ πρώτου ἢ δευτέρου βαθμοῦ² καὶ ἀφ' ἑτέρου δίνει τὴν δυνατότητα στοὺς Δήμους νὰ δημιουργοῦν *Κέντρα Ἀποτεφρώσεως Νεκρῶν* σὲ ἐκτάσεις *ἰδιοκτησίας* τους, ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῶν διοικητικῶν ορίων, καθὼς καὶ μονάδες ἀποτεφρώσεως ὁστῶν νεκρῶν ἐντὸς τῶν *νομίμως λειτουργούντων ἀπὸ αὐτοὺς κοιμητηρίων*³. Τὸ ζήτημα ἀπασχόλησε, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησιολογικῆς του διαστάσεως, τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλά-

* Ὁ Γεώργιος Ι. Ἀνδρουτσόπουλος εἶναι Λέκτωρ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου στὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν – Δικηγόρος.

1. Βλ. τὴ σχετικὴ μὲ τὸ θέμα βιβλιογραφία (ἕως τὸ 2003) συγκεντρωμένη σὲ Ε.Μ. Κ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗ, «Ἡ καύση τῶν νεκρῶν στὴν ἑλληνικὴ (θεολογικὴ) βιβλιογραφία κατὰ τὸν εἰκοστὸ αἰῶνα»: ΣΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἡ καύση τῶν νεκρῶν στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία (Μελέτες Ὁρθοδόξου Θεολογίας), 2003, σ. 101-121· πρόσθ. συμπληρωματικῶς τὴ βιβλιογραφία ποὺ παραθέτει ὁ ΣΠ. Δ. ΚΟΝΤΟΠΙΑΝΝΗΣ, «Ἡ ἱερότητα τῶν ταφικῶν μνημείων» [= Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν], 35 (2000) 433-462 [ἰδίως σ. 455-462].

2. Ἄρθρο 49 § 1 ἐδ. α' Ν. 4277/2014.

3. Ἄρθρο. 48 §§ 1, 4· πρβλ. σχετικῶς Γ. Ι. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, «Καύση τῶν νεκρῶν: νομικὴ θεώρησις ἑνὸς “ταλαιπωρημένου” δικαίωματος», Εἰσήγησις στὸ συνέδριον μὲ θέμα «Νόμοι τῆς

δος, ἡ ὁποία ἀποφάνθηκε συνοδικῶς (1937) πολὺ πρὶν ἢ ἑλληνικὴ Πολιτεία ἐνεργήσῃ νομοθετικῶς (2006).

2. Προπαρασκευὴ τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας

1. Ἦδη στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας δύο μελετήματα σχετικῶς μὲ τὴν καύση τῶν νεκρῶν. Πιὸ συγκεκριμένα, τὸ 1912 κυκλοφορήθηκε ἡ δεκατετρασέλιδη ὁμιλία τοῦ Δ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ, μετέπειτα ἀκαδημαϊκοῦ, μὲ τὸν τίτλο «*Ἡ καῦσις τῶν νεκρῶν ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν*», ἡ ὁποία χαρακτήριζε τὸ ζήτημα τῆς καύσεως ὡς «*θρησκευτικὰ ἀδιάφορο*»⁵ καὶ ἐπομένως, παρεῖλκε ἡ ὁποιαδήποτε ἀντίδραση τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ τὸ ἴδιο ἔτος δημοσιεύθηκε ἡ πραγματεία τοῦ Γρ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, μὲ θέμα «*Καῦσις ἢ ἐνταφιασμός*»⁶, ὁ ὁποῖος, μολονότι συντάσσεται μὲ τὴν παράδοση τοῦ ἐνταφιασμοῦ, ἐμφανίζεται διαλλακτικὸς σὲ μελλοντικὴ καθιέρωση τῆς καύσεως⁷.

Τὸν Δεκέμβριο, ὅμως, τοῦ ἔτους 1936 τὸ ζήτημα μεταφέρεται ἀπὸ τὸ πεδίο τῶν ἀκαδημαϊκῶν συζητήσεων στὴν αἴθουσα τῶν συνοδικῶν συνεδριάσεων. Ἡ Ἱ. Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὴν τακτικὴ σύγκλησίν της γιὰ τὴ φθινοπωρινὴ περίοδο τοῦ ἔτους 1936⁸, ἐξέφρασε, μετὰ ἀπὸ σχετικὸ αἴτημα, τὴ γνώμη της «*ἐὰν ἐπιτρέπηται πρὸ τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν ἢ μετ' αὐτὴν ἐπὶ τῆς τέφρας, ἢ ἐπ' αὐτῶν ἀνάγνωσις τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας ἢ τέλεσις μνημοσύνων*». Ἡ ὁμόφωνη ἀπόφασί της διατυπώθηκε ὡς ἑξῆς: «*Ἡ καῦσις τῶν νεκρῶν ἀντίκειται εἰς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην παράδοσιν καὶ εἰς τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν πρὸς τοὺς νεκρούς. Διὰ ταῦτα ἡ Ἱερά Σύνοδος καταδικάζει τὴν καῦσιν τῶν νεκρῶν ὡς προᾶξιν ἀσεβῆ καὶ ἀπαγορεύει εἰς τοὺς κληρικούς οἰανδήποτε ἐπὶ τῶν νεκρῶν τῶν προοριζομένων εἰς καῦσιν ἢ ἐπὶ τῆς τέφρας αὐτῶν Ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν ἢ ἐπιμνημόσυνον δέησιν*»⁹.

4. Δ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ, «*Ἡ καῦσις τῶν νεκρῶν ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν*», περιοδικό «Ἡ Μελέτη», ἔκδ. Συλλόγου πρὸς τὴν διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων, τεύχ. 5, 1912, σ. 1-14.

5. Ἔτσι Ε.Μ. Κ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗΣ, «*Ἡ καύση τῶν νεκρῶν κ.λπ.*», supra n. 1, σ. 102.

6. Γ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, «*Καῦσις ἢ ἐνταφιασμός*», Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 10 (1912) 335-368.

7. Βλ. Ε.Μ. Κ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗΣ, «*Ἡ καύση τῶν νεκρῶν κ.λπ.*», ibid· πρβλ. ΣΠ. Γ. ΜΑΚΡΗ, λῆμμα «*νεκροί*», Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, 9 (1966) 385-386 [ἔδω σ. 386].

8. Ἡ Ἱ. Σύνοδος συνήλθε σὲ πέντε συνεδριάσεις κατὰ τὸ διάστημα 8 - 10 Δεκεμβρίου 1936.

9. Βλ. σχετικῶς τὴν ἐνότητα «*Συνοδικαὶ Ἀποφάσεις*» σέ: «*Πάνταϊνος*», Ἑβδομαδιαῖον Δελτίον τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, ἔτ. ΚΗ', Ἀλεξανδρεία 17 Δεκεμβρίου 1936, ἀριθ. 51, σ. 809.

II. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ἐκκλησίας ἀποτελέσσει τὴν ἀφορμὴν νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ ζήτημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν ἢ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴ σύγκλησίν της στὰ μέσα Ἰανουαρίου 1937. Συγκεκριμένα, κατὰ τὴν ΚΔ' συνεδρία τῆς 14ης Ἰανουαρίου, εἰσηγείται τὸ θέμα ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιήλ [Στροῦμπος] καὶ ἀποφασίζεται «ὅπως τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξετασθῆ ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἱεραρχίας κατὰ τὴν προσεχῆ αὐτῆς συνέλευσιν»¹⁰, ἀφοῦ προηγουμένως ζητηθεῖ, ὡς ἐκ τῆς γενικότητος τοῦ ζητήματος, ἡ γνώμη ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου¹¹. Στὸ πλαίσιο αὐτό, ἀποστέλλεται, *συνοδικῆ διαγνώμη*, πρὸς τὸν τότε Οἰκουμενικὸ Πατριάρχην Βενιαμίν [Κυριακὸ ἢ Ψωμᾶ]¹² τὸ μὲ Ἀριθ. Πρωτ. 214/ Διεκπ. 514/21 Ἰανουαρίου 1937 γράμμα¹³, τὸ ὁποῖο διαβιβάζεται πρὸς αὐτὸν μέσω τοῦ «ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργείου»¹⁴. Μὲ αὐτό, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἱ. Συνόδου, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος ζητᾶ, ἐν ὄψει τῆς ἐξετάσεως ἀπὸ τὴν Ἱ. Σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας τοῦ ζητήματος τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν κατὰ τὴ σύγκλησίν της τὸν Ὀκτώβριον 1937, ὅπως «ἔχομεν τὴν ἔγκυρον γνώμην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπ' αὐτοῦ καὶ καταστήσωμεν αὐτὴν γνωστὴν τῇ Ἱεραρχίᾳ τῆς Ἱεραρχίας».

Στὸ πλαίσιο τῆς προετοιμασίας γιὰ τὴ σύγκλησιν τῆς Ἱεραρχίας τὸν Ὀκτώβριον 1937, συνέρχεται ἡ Ἱ. Σύνοδος τὸν Ἰούνιον τοῦ ἴδιου ἔτους γιὰ νὰ καταρτίσει τὸν κατάλογο μὲ τὰ θέματα τῆς ἡμερήσιας διατάξεως. Εἰδικότερα, κατὰ τὴν ΕΓ' συνεδρία τῆς 15ης Ἰουνίου, μειοψηφούντων τεσσάρων συνοδικῶν Μητροπολιτῶν¹⁵, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τὴ γνώμη ὅτι τὸ «θέμα εἶναι λίαν ἐπικίνδυνον καὶ

10. Περιοδικό «Ἐκκλησία», ἔτ. ΙΕ', Σάββατο 23 Ἰανουαρίου 1937, ἀριθ. 3, σ. 23.

11. Βλ. τὰ *Πρακτικὰ τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου* ἐκείνης τῆς περιόδου, ὅπως δημοσιεύονται ἀπὸ τὸν ΕΜ. Κ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗ, «Ἀνέκδοτα κείμενα καὶ ἀποφάσεις τῆς Ἱεραρχίας τοῦ 1937 γιὰ τὴν καύση τῶν νεκρῶν», *Κοινωνία*, ἔτ. ΜΖ', τεύχ. 1, Ἰανουάριος-Μάρτιος 2004, σ. 45-50 [ἔδω σ. 46-47].

12. Γιὰ τὴν προσωπικότητά του καὶ τὴν ἀνάδειξίν του στὸν πατριαρχικὸ θρόνον, βλ. προχείρως, Γ.-Σ. Π. ΜΑΜΑΛΟΥ, *Τὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν περίοδο 1918-1972. Διεθνῆς πολιτικὴ καὶ Οἰκουμενικὸς προσανατολισμὸς*, [= Βιβλιοθήκη Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου. Σειρά: Β' Μελέτες, 3], 2011, σ. 199-202· πρβλ. καὶ Β. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ, *Ἐπισκοπικὴ Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2010, σ. 88-90· ΤΟΥ ἸΔΙΟΥ, *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι 1860 - σήμερον, Ἱστορία καὶ Κείμενα*, 2004, σ. 580-601.

13. Βλ. πιδ κάτω [= Ἐπίμετρο], Ἔγγραφο, ἀριθ. 1.

14. Βλ. πιδ κάτω [= Ἐπίμετρο], Ἔγγραφο, ἀριθ. 2.

15. Ἐπὶ παρόντων 11 Μητροπολιτῶν, μειοψήφησαν οἱ Μητροπολίτες Κασσανδρείας *Εἰρηναῖος* [Παντολέοντος], Ἡλείας *Ἀντώνιος* [Πολίτης], Θήρας *Ἀνθίμος* [Τσάτσος] καὶ Μεσσηνίας *Πολύκαρπος* [Συνοδικός].

ὅτι ἐφ' ὅσον ἔχομεν αἰωνόβιον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθεστῶς δὲν πρέπει νὰ θιγῇ κἂν τὸ ζήτημα τοῦτο»¹⁶, ὁρίστηκε ὡς πέμπτο μεταξὺ δεκατριῶν θεμάτων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀπασχολήσουν τὴν Ἱεραρχία τοῦ Ὀκτωβρίου ἢ στάση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας «ἐν τῷ ζητήματι τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν». Πράγματι, στίς 15 Ἰουλίου 1937 κοινοποιεῖται ἀπὸ τὴν Ἱ. Σύνοδο «πρὸς τοὺς Σεβ. Ἱεράρχας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ἡ ἡμερήσια διάταξη τῆς τακτικῆς, κατὰ μήνα Ὀκτώβριο, Ἱ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας¹⁷, ὅπου, μεταξὺ ἄλλων, ὁρίζεται, μὲ αὐξ. ἀριθ. 4 ἐπὶ συνόλου δώδεκα¹⁸, πρὸς συζήτηση θέμα τὸ «Περὶ καθορισμοῦ τῆς στάσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ ζητήματι τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν»¹⁹.

Κατὰ τὴν ἴδια, μάλιστα, συνεδρία τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς 15ης Ἰουνίου ἀποφασίστηκε ὅπως «παρακληθῆ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχεῖῳ ἵνα ἀποστείλει τὴν ζητηθεῖσαν ἤδη γνώμην αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν»²⁰. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ἀποστολὴ ἀπὸ τὴν Ἱ. Σύνοδο τοῦ μὲ ἀριθ. πρωτ. 1665/ Διεκπ. 1331/17 Ἰουνίου 1937²¹ ἐγγράφου τῆς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν²², μὲ τὸ ὁποῖο ζητεῖται νὰ διαβιβασθεῖ ἐκ νέου πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο «ὑπομνηστικὸ» γράμμα τῆς Ἱ. Συνόδου, καθὼς μετὰ τὴν πάροδο πέντε μηνῶν²³

16. Βλ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗ, Ἐνέκδοτα κείμενα κ.λπ., supra n. 11, σ. 48.

17. Βλ. ἀρθρο 3 Κωδικοποιημένου Νόμου 5438/1932 «Περὶ κωδικοποιήσεως τῶν περὶ Καταστατικοῦ νόμου τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἰσχυουσῶν διατάξεων»: Ε.τ.Κ. Α' 265/17.8.1932 = Μητρ. Κίτρου ΒΑΡΝΑΒΑ [ΤΖΩΡΙΖΑΤΟΥ], Ἡ Καταστατικὴ Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, Ἐν Ἀθήναις, 1967, σ. 189-190.

18. Σύμφωνα, πάντως, μὲ τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου (βλ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗ, Ἐνέκδοτα κείμενα κ.λπ., supra n. 11, σ. 47-48), τὸ ζήτημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν κατέχει στὸν σχετικὸ κατάλογο τὴν πέμπτη θέση μεταξὺ δεκατριῶν συνολικῶς θεμάτων.

19. Βλ. σχετικῶς τὴ μὲ ἀριθ. πρωτ. 1978/διεκπ. 1515/15.7.1937 Ἐγκύκλιο τῆς Ἱ. Συνόδου, μὲ θέμα «Κοινοποιήσις θεμάτων συγκαλουμένης Ἱεραρχίας, ἐν ἔτει 1937» σέ: Αἱ Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι, τόμ. Β' (1934-1956), Ἀθήναι: ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, 1956, σ. 159-160 [160]· πρβλ. καὶ «Χρονικά: Ἐκκλησία Ἑλλάδος», Περιοδικὸ «Ἐκκλησία», ἔτ. ΙΕ', Σάββατο 7 Αὐγούστου 1937, ἀριθ. 30-31, σ. 246.

20. Βλ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗ, Ἐνέκδοτα κείμενα κ.λπ., supra n. 11, σ. 48.

21. Σημειωτέον ὅτι τὸ ἐγγράφο ἀπεστάλη μόλις δύο ἡμέρες μετὰ τὴ σχετικὴ ἀπόφαση ποὺ ἐλήφθη κατὰ τὴ συνεδρία τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς 15ης Ἰουνίου.

22. Βλ. πῶς κάτω [= Ἐπίμετρο], Ἐγγράφα, ἀριθ. 3.

23. Τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς Ἱ. Συνόδου πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο μὲ τὸ ὁποῖο ζητεῖτο ἡ γνώμη τοῦ τελευταίου γιὰ τὴν καύση τῶν νεκρῶν εἶχε ἀποσταλεῖ, ὡς ἤδη ἔχει ἀναφερθεῖ, στίς 21 Ἰανουαρίου 1937.

τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο δὲν εἶχε ἀκόμα διατυπώσει τὴ γνώμη του γιὰ τὴν καύση τῶν νεκρῶν, ὅπως εἶχε ζητηθεῖ ἀπὸ τὴν Ἱ. Σύνοδο.

ΙΙΙ. Στὶς 3 Σεπτεμβρίου 1937 ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βενιαμὶν Α΄ ἀποστέλλει στὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν Χρυσόστομο [Παπαδόπουλο] ἀπαντητικὸ γράμμα²⁴ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν, τὸ ὁποῖο παραλαμβάνεται ἀπὸ τὴν Ἱ. Σύνοδο μὲ ἀριθ. πρωτ. 2519 στὶς 16 Σεπτεμβρίου. Μὲ αὐτὸ γνωστοποιεῖται στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὅτι «ξένου τῆ ἐκκλησιαστικῆ παραδόσει ὄντος τοῦ συστήματος τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν, οὐκ ἔστι δυνατὸν ἵνα ἀποδέξῃται τοῦτο ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία» καὶ ἐπομένως, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο «ἀποκρούει καὶ καταδικάζει» αὐτὴν τὴν ἐπιλογή.

Ἡ θέση, μάλιστα, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γιὰ τὴν καύση τῶν νεκρῶν διαμορφώθηκε μὲ βάση τὴν ἀπὸ 7 Αὐγούστου 1937 Εἰσηγητικὴ ἐπὶ τοῦ θέματος Ἔκθεσις²⁵ τοῦ Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως Γενναδίου πρὸς τὴ Σύνοδο τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου, ἡ ὁποία διαβιβάστηκε «ἀπλῶς πρὸς γνώσιν» μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 105/4 Σεπτεμβρίου 1937 ἔγγραφο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου²⁶ πρὸς τὸν Ἀρχιμανδρίτη Σπυρίδωνα Ἀλιβιζᾶτο, τότε Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐν λόγω ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχου Βενιαμὶν ἀναγνώσθηκε κατὰ τὴ ΛΓ' συνεδρία²⁷ τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς 16ης Σεπτεμβρίου 1937 ὡς ἐνδέκατο θέμα στὴν ἡμερήσια διάταξη καὶ «ἀπεφασίσθη, ὅπως παραπεμφθεῖ τῆ Ἱεραρχίᾳ»²⁹.

3. Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας 1937

Ἡ τακτικὴ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας ὀρίζεται γιὰ τὴν 1η Ὀκτωβρίου 1937 καὶ διαρκεῖ μέχρι τὸ τέλος τοῦ μηνός. Οἱ Μητροπολίτες συμμετέχουν στὶς ἐργασίες τῆς κατόπιν τῆς μὲ Ἀριθ. Πρωτ. 2458/Διεκπ. 1743 προσκλήσεως «πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν κατ' Ὀκτώβριον συνερχομένην Ἱεραρχίαν» πὸν τοὺς ἀπηύθυνε ἡ Ἱ. Σύνοδος στὶς 9 Σεπτεμβρίου 1937³⁰. Εἰσηγητὴς τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖο συζη-

24. Βλ. πιδ κάτω [= Ἐπίμετρο], Ἔγγραφο, ἀριθ. 6.

25. Βλ. πιδ κάτω [= Ἐπίμετρο], Ἔγγραφο, ἀριθ. 8.

26. Βλ. πιδ κάτω [= Ἐπίμετρο], Ἔγγραφο, ἀριθ. 7.

27. Βλ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗ, Ἀνέκδοτα κείμενα κ.λπ., supra n. 11, σ. 48.

28. Βλ. πιδ κάτω [= Ἐπίμετρο], Ἔγγραφο, ἀριθ. 4.

29. Βλ. πιδ κάτω [= Ἐπίμετρο], Ἔγγραφο, ἀριθ. 5.

30. Βλ. τὴν ἔγγραφη πρόσκληση σέ: Αἱ Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι, supra n. 19, σ. 168.

τείται τὸ πρῶτον κατὰ τὴ συνεδρίαση τῆς 11ης Ὀκτωβρίου 1937³¹, εἶχε ὀριστεῖ ὁ Μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος [Δημητρίου]³², ὁ ὁποῖος ἤδη ἀπὸ τῆς 20 Φεβρουαρίου 1937 εἶχε ἀρθρογραφῆσει σχετικῶς στὸ περιοδικό «Ἐκκλησία»³³. Μετὰ ἀπὸ διεξοδική συζήτηση³⁴, ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας, «λαβοῦσα ὑπ' ὄψει τὴν ἱεράν παράδοσιν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι σήμερον ὁμοιόμορφον καὶ ἀδιάσπαστον πρᾶξιν αὐτῆς» γιὰ τὸν ἐνταφιασμὸ τῶν κεκοιμημένων, «ἀπέκρουσεν ὁμοφώνως τὴν καῦσιν τῶν νεκρῶν καὶ ἐπέβαλεν ὡς κυρώσεις τὴν στέρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κηδεύσεως καὶ μνημοσύνων³⁵ εἰς τοὺς καιομένους»³⁶. Μάλιστα, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος, Πρόεδρος

31. Ἡ συζήτηση τοῦ θέματος ὁλοκληρώθηκε σὲ δύο συνεδρίες: πρβλ. «Χρονικά: Ἐκκλησία Ἑλλάδος», Περιοδικό «Ἐκκλησία», ἔτ. ΙΕ', Σάββατο 16 Ὀκτωβρίου 1937, ἀριθ. 41, σ. 326, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι τὸ ζήτημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν ἐξετάσθηκε, δεύτερο κατὰ σειρά, «ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς Δευτέρας καὶ Τετάρτης» τῆς ἐβδομάδας ποὺ ἔληξε [Κυριακή 10 Ὀκτωβρίου – Παρασκευή 15 Ὀκτωβρίου], ἤτοι κατὰ τῆς συνεδρίες τῆς Δευτέρας 11 Ὀκτωβρίου καὶ Τετάρτης 13 Ὀκτωβρίου 1937· πρβλ. Ε.Μ. Κ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗ, «Ἡ ἀπόφαση τῆς Ἱεραρχίας τοῦ 1937 γιὰ τὴν καύση τῶν νεκρῶν: δυνατότητα ἀξιοποίησης τῶν κυρώσεών της στὴ σύγχρονη πραγματικότητα», Κοινωνία, ἔτ. ΜΓ', τεύχ. 3, Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2000, σ. 275-280 = ΣΤΟΥ ΔΙΔΙΟΥ, Ἡ καύση τῶν νεκρῶν στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία (Μελέτες Ὁρθοδόξου Θεολογίας), 2003, σ. 71-81 [ἐδῶ σ. 73], ὁ ὁποῖος, ἐκ παραδρομῆς, θεωρεῖ ὅτι ἡ συζήτηση τοῦ θέματος ἐγίνετο κατὰ τὴ συνεδρίαση τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1937, παραπέμποντας σχετικῶς στὸν Θ. ΣΤΡΑΓΚΑ [βλ. πῶς κάτω, note 34]. Καὶ τοῦτο, διότι ἀπὸ τὰ Πρακτικά τῆς Ἱεραρχίας [βλ. Θ. ΣΤΡΑΓΚΑ, πῶς κάτω, note 34, σ. 2086] προκύπτει ὅτι 10 Ὀκτωβρίου 1937 ἔχει χρονολογηθεῖ ἡ Εἰσηγητικὴ Ἐκθεση τοῦ Μητρο. Ζακύνθου Χρυσόστομου [Δημητρίου], ὁ ὁποῖος τὴν ἀνέγνωσε στὸ σῶμα τῆς Ἱεραρχίας τὴν ἐπομένη, Δευτέρα 11 Ὀκτωβρίου, ὅταν καὶ συζητήθηκε τὸ ζήτημα.

32. Γιὰ ἓνα σύντομο βιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ Μητρο. Ζακύνθου Χρυσόστομου [Δημητρίου], βλ. Μητρο. πρώην Λήμνου ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ [ΑΤΕΣΗ], Ἐπίτομος Ἐπισκοπικὴ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερον, ἐν Ἀθήναις: τόμ. Β', 1953, σ. 195-196.

33. Περιοδικό «Ἐκκλησία», ἔτ. ΙΕ', Σάββατο 20 Φεβρουαρίου 1937, ἀριθ. 7, σ. 50-51.

34. Βλ. τὰ Πρακτικά σέ: Θ. ΣΤΡΑΓΚΑ, Ἐκκλησίας Ἑλλάδος Ἱστορία ἐκ πηγῶν ἀμφυδῶν 1817-1967, τόμ. Γ', 1971 [ἀνάτ. 2001], σ. 2081-2092· Βλ. σχετικῶς καὶ Ε.Μ. Κ. ΔΟΥΝΔΟΥΛΑΚΗ, «Ἡ ἀπόφαση τῆς Ἱεραρχίας τοῦ 1937 κ.λπ.», supra n. 31, σ. 71-81, ὅπου γίνεται παρουσίαση τῆς διαλογικῆς συζητήσεως ποὺ διεξήχθη στὴν Ἱεραρχία, ὅπως αὐτὴ ἀποτυπώνεται στὰ Πρακτικά τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, ποὺ δημοσιεύονται ἀπὸ τὸν ΣΤΡΑΓΚΑ.

35. Ἐπὶ συνόλου 63 Μητροπολιτῶν, μειοψήφησαν μόνο ὡς πρὸς τὸ σκέλος τῆς ἀπαγορεύσεως καὶ τῶν μνημοσύνων «εἰς τοὺς καέντας», οἱ Μητρο. α) Φιλίππων καὶ Νεαπόλεως Χρυσόστομος [Χατζησταύρου], β) Ἄρτης Σπυρίδων [Γκινάκας], γ) Ἰωαννίνων Σπυρίδων [Βλάχος], δ) Σύρου Φιλάρετος [Ἰωαννίδης] καὶ ε) Σπάρτης Διονύσιος [Δᾶφνος]: βλ. Στραγκα, supra n. 34, σ. 2092.

36. Βλ. ΣΤΡΑΓΚΑ *ibid.*, σ. 2089· πρβλ. ἀντιστοίχως τὴ με ἀριθ. 1315/16.9.1937 ἀπόφαση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖο «ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ τοῦτου ἐθίμου»: *Ibid.*, σ. 2085 in finem.

τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, σὲ ἀνακοίνωσή του πρὸς τὸν Τύπο, στὴν ὁποία προέβη τῇ Δευτέρᾳ 1 Νοεμβρίου 1937, μὲ θέμα τὸ ἔργο τῆς συνελεύσεως τῆς Ἱεραρχίας, σημειώνει σχετικῶς *ad litteram* τὰ ἑξῆς³⁷: «Κυρίως εἰπεῖν ζήτημα καύσεως τῶν νεκρῶν δὲν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν. Εἶναι ζήτημα, τὸ ὁποῖον καὶ αἱ εὐρωπαϊκαὶ κοινωνίαι δὲν τὸ ἔλυσαν εἰσέτι, ὑπάρχει δὲ σφοδρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν κρεματορίων, τὰ ὁποῖα ἤμισα ἐξυπηρετοῦν τὰς ὑγεινὰς ἀνάγκας τῶν ζώντων. Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος συνήλθεν ἐν Λονδίῳ παγκόσμιον συνέδριον πρὸς μελέτην τοῦ ζητήματος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐμφανίζεται παρ' ἡμῖν τὸ ζήτημα, ἦτο ἀνάγκη ν' ἀποφανθῆ ἡ Ἱεραρχία. Καὶ ἀπεφάνθη κατὰ τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν, συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ».

37. Βλ. «Τὸ ἔργον τῆς Ἱεραρχίας», περιοδικό «Ἐκκλησία», ἔτ. ΙΕ', Σάββατο 6 Ὀκτωβρίου 1937, ἀριθ. 44, σ. 345, *in fine*. Νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι ἡ ἡμερομηνία «Σάββατο 6 Ὀκτωβρίου 1937» εἶναι προφανῶς ἐσφαλμένη, ἀντὶ τῆς ὁρθῆς 6 Νοεμβρίου 1937. Τοῦτο, ἀφ' ἑνὸς διότι ἡ ἡμερομηνία 6 Ὀκτωβρίου 1937 ἀντιστοιχεῖ σὲ ἡμέρα Τετάρτη καὶ ἐπομένως, ὄχι Σάββατο καὶ ἀφ' ἑτέρου, διότι ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ποὺ δημοσιεύεται στὸ ἐν λόγω τεύχος ἀφορᾷ στὸ πέρασ τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας, ὁπότε κατὰ λογικὴ συνέπεια δὲν μπορεῖ αὐτὴ νὰ δόθηκε στίς ἀρχῆς Ὀκτωβρίου, ποὺ συμπίπτει μὲ τὴν ἑναρξὴ τῶν ἐργασιῶν τῆς!

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Ἄριθ. 1

Στὸ ἀριστερὸ περιθώριο καὶ στὴν ἀρχὴ περιτίτου τοῦ ἐγγράφου ἔχει σημειωθεῖ «Ἄριθ. 214» καὶ ἀπὸ κάτω χειρόγραφα «514», στὸ τέλος δὲ καὶ στὸ ἴδιο περιθώριο ἡ χρονολογία «Ἀθήνησι τῆ κα' Ἰανουαρίου ,απλζ'».

Παναγιώτατε καὶ θειότατε Ἀρχιεπίσκοπε Κωνσταντινου /² πόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικῆ Πατριάρχᾳ, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ /³ Σεβασμιότατε καὶ περισπούδαστε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ Κύριε /⁴ Βενιαμίν, τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι, ὑ /⁵ περὶδιστα προσαγορεύομεν.

Τὸ ζήτημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν οὐχὶ ἅπαξ ἀψηχόλησε /⁶ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Τελευταίως δὲ σὺν /⁷ ζητεῖται καὶ πάλιν, δοθείσης σχετικῆς ἀφορμῆς. Ἡ συζήτησις ἔσχεν /⁸ τὴν ἀπήχησιν αὐτῆς καὶ μέχρι τῆς Αἰγύπτου, ἡ δὲ Ἐκκλησία Ἀλε /⁹ ξανδρείας προέβη ἥδη εἰς τὴν καταδίκην τῆς πράξεως ταύτης, τῆς /¹⁰ καύσεως τῶν νεκρῶν, ἀπαγορεύουσα οἰανδήποτε εὐχὴν τῆς Ἐκκλησίας /¹¹ ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν.

Ἐπειδὴ τὸ ζήτημα τοῦτο πρόκειται ἵνα ἐξετάσῃ καὶ ἡ Ἱερὰ /¹² Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν προ /¹³ σχέσιν τακτικὴν αὐτῆς συνέλυσιν ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ τοῦ ἔτους τοῦ /¹⁴ του, Συνοδικῇ διαγνώμῃ, παρακαλοῦμεν, ὅπως ἔχομεν τὴν ἔγκυρον γνώ /¹⁵ μιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπ' αὐτοῦ καὶ καταστήσωμεν αὐ /¹⁶ τὴν γνωστὴν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ τῆς Ἱεραρχίας.

Ἐπὶ τούτοις καὶ αἰθίς Αὐτὴν κατασπαζόμενοι διατελοῦμεν

(ὑπογο.) ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος πρόεδρος

Ἄριθ. 2

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ /¹ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Στὸ ἀριστερὸ μέρος τοῦ ἐγγράφου σημειώνεται ὁ «Ἄριθ. Πρωτ. 214/ Διεκπ. 514» πὸν αὐτὸ ἔλαβε ἀπὸ τῆ Γραμματεία τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ στὸ δεξιὸ ἡ χρονολογία «Ἀθήνησι 21/26 Ἰανουαρίου 1937».

Πρὸς /² Τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείον.

Διαπέμποντες ὑμῖν περικλείστας ὧδε ταυτάρι /³ θμον καὶ ταυτόχρονον Γράμμα ἡμῶν πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα /⁴ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως καὶ

Οἰκουμενικὸν Πα^ρ τριάρχην κ. Βενιαμίν, σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς καύσεως ^ρ τῶν νεκρῶν, Συνοδικῆ διαγνώμη, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὅπως, εὐάρε ^ρ στούμενοι, διαβιβάσητε αὐτὸ καταλλήλως εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον.

(ὑπογρ.) ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος πρόεδρος

Ἄριθ. 3

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ^ρ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Στὸ ἀριστερὸ μέρος τοῦ ἐγγράφου σημειώνεται ὁ «Ἄριθ. Πρωτ. 1665/ Διεκπ. 1331» ποὺ αὐτὸ ἔλαβε ἀπὸ τῆ Γραμματεία τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ στὸ δεξιὸ ἢ χρονολογία «Ἀθήνησι 17 Ἰουνίου 1937».

Πρὸς ^ρ Τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον.

Διαπέμποντες ὑμῖν περικλειστῶς ὄδε ταυτάριθμον ^ρ καὶ ταυτόχρονον ὑπομηνηστικὸν γράμμα ἡμῶν πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότη ^ρ τα τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμενικὸν Πατρι ^ρ 9 ἀρχην κ. Βενιαμίν, σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν ^ρ, Συνοδικῆ διαγνώμη, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὅπως, εὐάρεστούμενοι, διαβιβά ^ρ σῆτε αὐτὸ καταλλήλως εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον.

(ὑπογρ.) ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος πρόεδρος

Ἄριθ. 4

Πρόκειται γιὰ χειρόγραφο κείμενο, στὸ ἀριστερὸ περιθώριο τοῦ ὁποῦ ἔχει σημειωθεῖ ὑπογραμμισμένη ἢ ἔνδειξη «Σύνδοσι», τὸ κυρίως δὲ κείμενο εἶναι γραμμένο στὸ δεξιὸ ἡμισυ τοῦ φύλλου.

Πρακτικὰ τῆς 16 Σεπτεμβρίου 1937

[Κάτωθι τῆς ἄνω χρονολογίας καὶ στὸ μέσον τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ φύλλου ὑπάρχει ἢ ἐνάριθμη σημείωση «11.»]

Ἀνεγνώσθη τὸ ὑπ' ἀριθ. Εἰσερχομένων] Πρωτ. ^ρ 2519 ἐ.ἔ. Γράμμα τοῦ Οἴκ. ^ρ Πατριάρχου Κων/πόλεως ^ρ Βενιαμίν ἀπαντητικὸν ^ρ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 214 καὶ 1665 ^ρ ἐ.ἔ. γράμματα τοῦ Μακ. ^ρ Προέδρου τῆς Ἱ. Συνόδου ^ρ περὶ τῆς καύσεως τῶν ^ρ νεκρῶν μετὰ τῶν συνημ ^ρ μένων.

Στὸ τέλος τοῦ κειμένου ὑπάρχει ἢ σημείωση «Ἱεραρχίαν».

Ἄρθ. 5

Κώδικας Πρακτικῶν Ἱερῶς Συνόδου 2.9.1937 - 28.3.1939

Περίοδοι ΠΓ' - ΠΕ'

[σ. 41]

§ 11. Γράμμα (2519) τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ^ρ γνωρίζοντος εἰς ἀπάντησιν Συνοδικοῦ ἐγγράφου δι' οὗ ἐζητεῖτο ἡ γνώμη ^ρ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς καύσεως τῶν ^ρ νεκρῶν, ὅτι αὕτη ἀπολύτως ἀποκρούει καὶ καταδικάζει αὐτήν ὡς σύστημα ^ρ ἄηθες, καὶ ξένον τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει, ἣτις παραλαβοῦσα ἐκ τῆς ^ρ Ἁγίας Γραφῆς τὸ ἔθος τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὸ ^ρ καθορίσασα τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν διατηρεῖ τοῦτο αἰωνόβιον καὶ ^ρ ἀπεφασίσθη, ὅπως παραπεμφθεῖ τῇ Ἱεραρχίᾳ.

Ἄρθ. 6

Στὴν κεφαλίδα τοῦ ἐγγράφου ὑπάρχει ἡ χειρόγραφη σημείωση «Πρακτικὰ 16 Σεπτεμβρίου 1937» καὶ κάτωθι αὐτῆς ὁ ἀριθμὸς «11.». Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ δακτυλογραφημένου κειμένου παρατίθεται ἐντὸς πλαισίου ἡ κεφαλαιογράμματη ἔνδειξη «*ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ*» καὶ κάτωθι αὐτῆς ἡ σημείωση «Ἄρθ. Πρωτ. 2519. Ἐλήφθη τῇ 16 Σεπτεμβρίου 1937».

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ^ρ ἀγαπητὴ καὶ περιπόθητε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύριε ^ρ Χρυσόστομε, τὴν Ὑμετέραν σεβασμίαν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμε ^ρ νοι, ὑπερηδιστα προσαγορευόμεν.

Ἐν συνεδρίᾳ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἁγίας καὶ Ἱερῶς Συνόδου ἀναγνωσθέντων τῶν ἀπὸ ^ρ κα' Ἰανουαρίου καὶ ιζ' Ἰουνίου ἐ.ἔ., ἀρ. 214 καὶ 1665, γραμμάτων τῆς Ὑμετέρας ^ρ φίλης Μακαριότητος, δι' ὧν ἐπεκοινώνει πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἵνα ἀπαχο ^ρ λήσῃ τὴν κατὰ Ὀκτώβριον μῆνα συγκληθησομένην Ἱερὰν Σύνοδον τῆς αὐτόθι Ἱερα ^ρ χίας ζητήματος τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν, τὴν ἐπ' αὐτοῦ ζητοῦσα γνώμην τῆς καθ' ἡ ^ρ μᾶς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰς ἀπάντησιν γνωρίζομεν τῇ ἀγάπῃ Αὐτῆς, ἐξ ^ρ ἀποφάσεως συνοδικῆς, τὰ ἀκόλουθα:

Τὸ παρὰ τοῖς χριστιανικοῖς λαοῖς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐμφανισθὲν ^ρ σύστημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν ἐστὶ πάντῃ ἄηθες καὶ ξένον τῇ ἐκκλησιαστικῇ ^ρ παραδόσει. Διότι, παραλαβοῦσα ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἅμα ^ρ τῇ ἰδρύσει αὐτῆς τὸ ἔθος τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν, τὸ ἐξαγιασθὲν διὰ τῆς ταφῆς ^ρ καὶ τῆς τριημέρου ἐν τῷ Τάφῳ διαμονῆς τοῦ Ἰδρυτοῦ αὐτῆς, στεροῶς τοῦτο διετή ^ρ ρησε μέχρι τῆς σήμερον, οὐδεμίαν ἄλλοίαν ὡς πρὸς τὴν τύχην τῶν ἑαυτῆς νεκρῶν ^ρ ἀποδεξαμένη πρᾶξιν. Ὑπερ τοῦ ἔθους τούτου ἄλλως τε συνηγόρει καὶ ἡ ἰδιαίτερα ^ρ ἦν αὕτη ἠσθάνετο ἀνάγκη ὅπως φυλάττῃ τὰ λείψανα τῶν ἁγιασθέντων διὰ μαρτυρί ^ρ ου, ἅπερ

πάντοτε έτίμα, θαυματουργόν αυτοίς αποδιδούσα δύναμιν και τήν θείαν /¹ επ' αυτών τελοῦσα λειτουργίαν. Η κατά Ανατολάς δέ Όρθόδοξος Έκκλησία, επί τής /² αρχαιοτάτης και διαρκούς ταύτης πράξεως έρειδομένη, ανάλογον έθέσπισε νεκρώσι /³ μον ακολουθίαν, συμφώνως ταύτη συντάξασα και τὸ περιεχόμενον τῶν σχετικῶν εὐ /⁴ χῶν.

“Οθεν, ξένου τῆ εκκλησιαστικῆ παραδόσει ὄντος τοῦ συστήματος τῆς καύσεως /⁶ τῶν νεκρῶν, οὐκ ἔστι δυνατόν ἵνα αποδέξηται τοῦτο ἡ ἡμετέρα Έκκλησία, διότι οὐ /⁷ τω θα άνετρέπετο ἡ αἰωνόβιος εκκλησιαστικῆ προᾶξις τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν. Μῆ ἄ /⁸ ποκλειομένης δέ και τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἐμφανίσεως ὁσίων και κατά πάντα ἀρε /⁹ στῶν τῷ Θεῷ, διά τῆς καταστροφῆς τῶν λειψάνων αυτῶν θα ἐκενοῦτο ἡ θα ἡλαττοῦ /⁰ το διά τήν Έκκλησίαν πηγῆ τις χάριτος. Πρὸς τούτοις θα παρίστατο, ὡς εἰκός, ἄ /¹ νάγκη ἀλλοιώσεως και διαρρυθμίσεως τῆς νεκρωσίμου και ἐπιμνημοσύνου ἀκολου /² θίας, ὅπερ εὐνόητον ὁποῖαν θα προυκάλει ἐν ταῖς συνειδήσεσι τῶν πιστῶν ἀπήχη /³ σιν. Η καινοτομία δέ αὕτη ἐν τῆ Έκκλησίᾳ θα ἐκλόνιζε σοβαρῶς παρὰ πολλοῖς /⁴ χριστιανοῖς και τήν περι ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν δογματικῆν πεποιθήσιν.

Διά τούς λόγους τούτους ἡ καθ' ἡμᾶς Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Έκκλησία ἀπολύτως /⁶ ἀποκρούει και καταδικάζει τήν καῦσιν τῶν νεκρῶν.

Ἐπί τούτοις εὐχόμενοι ὅπως Κύριος ὁ Θεός πλουσίαν καταπέμψη τήν εὐλογία /⁸ ν Αυτοῦ ἐπί τῶν ἐργασιῶν τῆς συγκληθησομένης Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας /⁹ τῆς Ἁγιωτάτης αὐτόθι Έκκλησίας, κατασπαζόμεθα Αὐτήν και αὐθις ἐν Κυρίῳ και /⁰ διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης ἀδελφικῆς.

[Στὸ δεξιὸ περιθώριο:]

α ᾠλζ'. Σεπτεμβρίου γ'.

Τῆς Ὑμετέρας γερασμίας Μακαριότητος

ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός

(ὑπογρ.) ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βενιαμίν

Ἄριθ. 7

Στὸ ἀριστερὸ περιθώριο ὑφίσταται τυπωμένη κεφαλαιογράμματη ἔνδειξη, ἡ ὁποία περιλαμβάνει σὲ ἡμικυκλικῆ γραφῆ τῆ φράση «ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙ-
ΟΝ» και κάτωθι αὐτῆς σὲ δίστιχο τῆ σημείωση «ΑΡΧΙΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ».

Αὔξ. Ἄριθ. 105.

Τῷ Πανοσιολογιωτάτῳ Ἀρχιγραμματεῖ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Ἀρχιμανδρίτῃ Σπυρίδωνι Ἀλιβιζάτῳ.

Εἰς Ἀθήνας

Πανοσιολογιώτατε,

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν, κατ' ἐντολήν, ἐγ / κλειστῶς ὤδε διαβιβάζω ὑμῖν, ἀπλῶς πρὸς γνῶσιν, ἀντίγραφον τῆς ὑποβλη /⁸ θείσης ἐπὶ τοῦ ζη-

τήματος εἰσηγητικῆς ἐνώπιον τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἐκθέσεως τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως κ. Γενναδίου.

Διατελῶ δὲ μετὰ πλείστης τιμῆς καὶ ἀγάπης

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῆ 4 Σεπτεμβρίου 1937

[Στὸ δεξιὸ περιθώριο:]

Ὁ Ἀρχιερατμιατεὺς
τῆς Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου
(ὑπογρ.) Ἰ Ἀρχιμ. Κύριλλος

Ἄρθ. 8

Παρατίθεται τὸ κείμενο τῆς Εἰσηγητικῆς ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν πρὸς τὴ Σύνοδο τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου Ἐκθέσεως τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως Γενναδίου.

Παναγιώτατε,

Συμμορφούμενος πρὸς σεπτὴν Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐντολήν, σχετικὴν ἢ πρὸς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν ἀπὸ ἀπόψεως ὀρθοδόξου ἔξου, ὑποβάλλω εὐλαβῶς τὴν παροῦσαν σύντομον μελέτην.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, στοιχοῦσα τῇ Ἰουδαϊκῇ παραδόσει «γῆ εἶ καὶ εἰς ἢ γῆν ἀπελεύση» (Γέν. Γ. 19) «καὶ ἐπιστρέψει ὁ χοῦς εἰς τὴν γῆν ὡς ἦν» (Ἐκκλῆ ἢ σιαστής IB', 7) «ὑποκάτω σου στρώσουσι σῆψιν καὶ τὸ κατακάλυμμα σου σκώληξ» ἢ (Ἡσαΐας, ΙΔ', 10), ἔχουσα δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ τοῦ Ἰδρυτοῦ Αὐτῆς παράδειγμα τα ἢ φέντος καὶ τριήμερον ἐν τῷ Τάφῳ διαμείναντος, σταθερῶς διετήρησε τὸ ἔθιμον ἢ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν νεκρῶν. Ἄλλως τε ἢ τρισσὴ ἐν τῷ βαπτίσματι κατάδυσις εἰ ἢ κονίζει τὴν τριήμερον ταφήν τοῦ Κυρίου. (Ρωμ. ΣΤ', 4).

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς ἀρχαιοτάτης καὶ διαρκοῦς ταύτης ἢ πράξεως, ἐθέσπισεν ἀνάλογον εἶδος νεκρωσίμου ἀκολουθίας καὶ συνέταξε καὶ τὸ ἢ περιεχόμενον τῶν σχετικῶν εὐχῶν, σύμφωνον πρὸς τὸ ἔθιμον τῆς ταφῆς. «Καὶ τὸ ἢ μὲν σῶμα εἰς τὰ ἔξ ὄν συνετέθη διάλυσον». Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνώψιζεν ἐ ἢ πὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἀρχαίαν ἰουδαϊκὴν παράδοσιν καὶ τὴν πρᾶξιν τῶν πρῶ ἢ των χριστιανῶν ὅταν ἔγραφε «σπεύρεται (τὸ σῶμα) ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρ ἢ σίρα» (Α'. Κορ. ΙΕ'. 42). Μία ἐκ τῶν πολλῶν ἀδιαφιλονεικῆτων ἀποδείξεων περὶ τοῦ ἢ ἐνταφιασμοῦ τῶν χριστιανῶν τυγχάνει καὶ ἢ μέχρι τῆς σήμερον διατήρησις ἢ περὶ ἢ ὑπογείων νεκροπόλεων, τῶν κατακομβῶν Ρώμης, Νεαπόλεως, Συρακουσῶν καὶ ἢ ἄλλων πόλεων τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἢσθάνοντο ἢ ἰδιαίτερος ἢ τὴν ἀνάγκην τῆς φυλακῆς τῶν λειψάνων τῶν διὰ τοῦ μαρτυρίου ἢ ἢ ταῦτα δὲ ἀπένεμον τιμὴν καὶ ἀπέδιδον καὶ θαυματουργὸν δύναμιν, ἐπ' αὐτῶν δὲ ἢ πλείστα-

κας ἐτέλουν τὴν θεϊαν λειτουργίαν. Καταναγκαστικαὶ ἐξαιρέσεις τῆς ⁶⁶ περὶ ἐνταφιασμοῦ τῶν χριστιανῶν διατάξεως παρατηροῦνται μόνον ὁσάκις οἱ χρι ⁶⁷ στιανοὶ ὡς μάρτυρες ἐκαίοντο ἐπὶ τῆς πυρᾶς (ἰ. Πολύκαρπος Σμύρνης κ.ἄ.) ἢ ἐ ⁶⁸ γέροντο βορὰ τῶν θηρίων (ἰ. Ἰγνάτιος Ἀντιοχείας κ.ἄ.) ἢ ἐνέσκηπτον ἐξαιρε ⁶⁹ τικῶς βροτολογιοὶ ἐπιδημίαι. Ἡ ἐπὶ τοῦ Πάπα Βονιφάτιου τοῦ Η΄. (1295-1303) ⁷⁰ χρησιμοποιηθεῖσα ἐν τισὶ μέρεσι καῦσις τῶν νεκρῶν ἐκέκτητο ὄλως τοπικὸν ⁷¹ χαρακτηρὰ, κατεδικάσθη δὲ ἐντόμως ὑπὸ τοῦ εἰρημένου ποντίφηκος καὶ ἐγκαίρως ⁷² ἐξέλιπε. Βεβαίως τοῖς εἰδωλολάτροις Ἑλλησι παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις καὶ παρ ⁷³ ...[δυσανάγνωστο κείμενο ἐνὸς στίχου]. Ἡ ⁷⁴ εὔρεσις πολλῶν καλπῶν καὶ *Columbaria* (ἐν Ῥώμῃ), ἐν οἷς ἐτίθετο ἢ τέ ⁷⁵ φρα ἢ ἐφυλάσσοντο τὰ ὅσα τοῦ καιομένου σώματος, κείται ὡς ζωντανὴ μαρτυρία ⁷⁶ περὶ τούτου. Ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδωνι ὁμιλεῖ περὶ “σώματος καιομένου ἢ κα ⁷⁷ τορρυτομένου”. Ἐν τῷ περὶ πένθους νόθῳ συγγράμματι τοῦ Λουκιανοῦ τοῦ Σαμιοσ ⁷⁸ τέως συνοψίζονται ὡς ἐξῆς τὰ διάφορα ἔθιμα τῆς τύχης τῶν νεκρῶν σωμάτων “ὁ ⁷⁹ μὲν Ἑλληνας ἔκαυσε, ὁ δὲ Πέρσης ἔθαψε, ὁ δὲ Ἰνδὸς ὑάλῳ περιχέει, ὁ δὲ Σκύθης κα ⁸⁰ τεσθίει, ταριχεύει δὲ ὁ Αἰγύπτιος”.

Ἡ παρὰ τοῖς χριστιανικοῖς ὅμως λαοῖς σκέψις περὶ καύσεως τῶν νεκρῶν ἐμ ⁸² φανίζεται ὡς προϊόν τῆς μεγάλης Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1789. Τὸ ἐν πολ ⁸³ λαῖς τότε ἐκφάνεσι τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἐκδηλωθὲν ἀθεϊστικὸν πνεῦμα τῶν ⁸⁴ λεγομένων Ἐγκυκλοπαιδιστῶν, δημιουργῶν τῆς εἰρημένης ἐπαναστάσεως, προεκάλεσε ⁸⁵ καὶ τὴν εἰσηγήσιν περὶ καύσεως τῶν νεκρῶν. Ὁ Γάλλος Cambry κατὰ τὸ ἔβδο ⁸⁶ μὴν ἔτος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως (1796) εἰσηγήθη εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῆς Γ΄. ⁸⁷ Ἐπαναστάσεως τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ συστήματος τῆς ἀποτεφρώσεως τῶν νεκρῶν. Ἡ ⁸⁸ εἰσηγήσις αὕτη τότε δὲν ἐπραγματοποιήθη. Βραδύτερον ὅμως καὶ δὴ κατὰ τὸ τελευ ⁸⁹ ταῖον τέταρτον τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ὅτε ἤρχισαν νὰ ἀναγνωρίζωνται ὑπὸ ⁹⁰ τῶν Κυβερνήσεων αἱ τεκτονικαὶ στοαί, ἢ καῦσις τῶν νεκρῶν ἐπετράπη διὰ νόμον ⁹¹ ἐν Γαλλίᾳ, Ἰταλίᾳ, Αὐστρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν Γαλλίᾳ π.χ. ἐπετράπη διὰ νόμον κα ⁹² τὰ τὸ 1887, τῆς ἐφαρμογῆς ἀρξαμένης ἀπὸ τοῦ 1889. Εἰς διαφόρους δὲ χώρας ὡρ ⁹³ γανώθησαν σύνδεσμοι τῶν ὁπαδῶν τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν καὶ κατεσκευάσθησαν ⁹⁴ οἱ λεγόμενοι ἀποτεφρωτικοὶ κλίβανοι, *fours crematoires, crematoria*.

Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἔναντι τῆς καινοτομίας ταύτης ἔλαβεν ἐγκαίρως ὡ ⁹⁶ ρισμένα μέτρα. Καὶ εἰς τοῦτο προέβη πρῶτον διότι τὸ ἔθιμον ἀντίκειται εἰς ⁹⁷ τὴν σταθερὰν χριστιανικὴν παράδοσιν καὶ δεύτερον διότι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς καινο ⁹⁸ τομίας ταύτης, οὕσα ἀποτέλεσμα ἀθεϊστικῶν ρευμάτων καὶ τεκτονικῆ κατὰ τὸ πλεῖ ⁹⁹ στον εἰσηγήσις, σκανδαλίζει τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν, πιθανῆ δὲ υἰοθέτησις ¹⁰⁰ αὐτῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἐμφανίσῃ ταύτην εὐνοοῦσαν πῶς ἐπισήμως τὰ ἀντι ¹⁰¹ χριστιανικὰ κινήματα. Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι οἱ καθολικοὶ θεολόγοι δὲν διὰ ¹⁰² βλέπουσιν ἐν τῇ ἀποτεφρώσει τῶν νεκρῶν ἀθέτησιν δόγματος τινός. Ὁ διάσημος ¹⁰³ καὶ πολυγραφώτατος H. Leclercq γράφει τὰ ἐξῆς σχετικά: “ἡ ἀποτέφρωσις ¹⁰⁴ (=τῶν νεκρῶν) δὲν προσκρούει πρὸς οὐδὲν δόγμα, δὲν καθιστᾶ ἀδύνατον τὴν ἀνά ¹⁰⁵ στασιν τῆς σαρκός, δὲν ἀντιβαί-

νει πρὸς οὐδένα θεῖον νόμον, ἀλλ' εὐρηται ἐν⁶⁶ ἀντιθέσει πρὸς τὴν σταθερὰν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τὴν ὑφισταμένην ἀπὸ τῶν⁶⁷ πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ". (Dictionnaire d' Archeologie et de⁶⁸ Liturgie, τόμ. Ζ', σ. 506). Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ 1203 κανόνα αὐτῆς (corpus⁶⁹ juris ecclesiastici) ἀπαγορεύει τὴν ἀποτέφρωσιν τῶν νεκρῶν "fidelium⁷⁰ defunctorum corpora sepelenda sunt reprobate cō⁷¹ rumdem crematione".

Ἀρνεῖται δὲ τὴν τέλεσιν νεκρωσίμου ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας εἰς τοὺς μέλ⁷³ λοντας νὰ ὑποστῶσι τὴν ἀποτέφρωσιν.

Ζήτημα καύσεως τῶν νεκρῶν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ κοινονίᾳ καὶ ἰδίως τῇ Ἑλλαδικῇ⁷⁵ ἐδημιουργήθη ὑπὸ μορφήν κάπως σοβαρὰν κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας. Ὁ⁷⁶ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐγερεθῆς ἰκανὸς θόρυβος ἠνάγκασε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλ⁷⁷ λάδος νὰ φέρῃ τοῦτο πρὸ τῆς Διαρκοῦς Συνόδου, ὡς ἐπραξε καὶ ἡ Ἐκκλησία Ἀλε⁷⁸ ξανδρείας. Ἡ πρώτη μάλιστα, ἀποταθεῖσα πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἐ⁷⁹ ξητήσατο τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου γνώμην Αὐτοῦ.

Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ἐρώτημα: ἐὰν πρέπη νὰ ἀπαγορευθῇ ἐκκλησιαστικῶς ἡ⁸¹ καύσις τῶν νεκρῶν καὶ διὰ ποίους λόγους.

Διὰ τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραδοχῆς ἡ ἀνοχῆς τοῦ ἐθίμου τούτου ἀνατρέ⁸³ πεταί αἰωνόβιος παράδοσις καὶ πρᾶξις ἐρριζωμένη εἰς τὰ σπλάχνα τῆς θρησκείας⁸⁴ τῆς ὑποστάσεως τῶν ὀρθοδόξων. Ἡ πρᾶξις αὕτη συνδέεται πρὸς μίαν ἠθικὴν⁸⁵ καὶ τὴν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας τροφοδότιδα διδασκαλίαν. Ταύτην μετέχει⁸⁶ ῥίσθησαν μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ὁ Χρυσόστομος⁸⁷ πρὸς συγκίνησιν τῶν πιστῶν καὶ ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἀνωτέραν χριστιαν⁸⁸ κὴν ζωὴν. "Ποῦ οἱ δυναμαχώτατοι ρήτορεςοἱ στρατηγοί, οἱ σατραπαὶ⁸⁹ οὐ πάντα μῦθος, οὐ πάντα κόνις, οὐκ ἐν ὀλίγοις ὀστέοις τὰ μνημόσυνα τῆς ζωῆς⁹⁰ αὐτῶν; (Μ. Βασιλείου ὁμιλία εἰς τὸ «πρόσεχε σεαυτῶ», Μιγν. τόμ. 31., σ. 210)".

«Ἐξέλθωμεν ἐπὶ τοὺς τάφους, παρακαλῶ, καὶ ἴδωμεν τὰ ἐκεῖσε μυστήρια: ἴδωμεν⁹² τὴν φύσιν διεσπαραγμένην, ὅσα βεβρωμένα, σώματα σεσηπῶτα: κἂν σοφὸς ἦς, ἐπὶ⁹³ σκεψαι, κἂν φρόνιμος, εἰπέμοι, τίς ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς καὶ τίς ὁ ἰδιώτης, τίς ὁ εὐ⁹⁴ γενῆς καὶ τίς ὁ δοῦλος, τίς ὁ σοφὸς καὶ τίς ὁ ἄσοφος. Ποῦ τὸ κάλλος ἐκεῖ τὸ⁹⁵ τῆς νεότητοςοὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα τέφρα; οὐ σποδός; οὐ πάντα σκώληξ⁹⁶ καὶ δυσωδία; οὐ πάντα βρωῶσις;» (Χρυσόστομος Ὁμιλία ΙΧ περὶ Μετανοίας, Μιγν.⁹⁷ τόμ. 49, σ. 364).

Διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν θίγεται πῶς καὶ ἡ περὶ τιμῆς⁹⁹ τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων ὀρθόδοξος διδασκαλία: στερεῖται ἢ ἐλαττοῦται μία πηγὴ¹⁰⁰ χάριτος, μὴ ἀποκλειομένης καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἐμφανίσεως ὀσίων καὶ κα¹⁰¹ ... [δυσανάγνωστο κείμενο ἑνὸς καὶ ἡμίσεος περιπτου στίχου] τοιαύτη καινοτομία εἶνε τὸ¹⁰³ κατάντημα καὶ τὸ φυσικὸν προῖον ἀθεϊστικῶν καὶ ἀντιχριστιανικῶν ἰδεῶν, γέννημα τοῦ τεκτονικοῦ συστήματος ἐναντι τοῦ ὁποίου γνωστὰι τυγχάνουσιν αἱ δια¹⁰⁴ θέσεις πλείστων τέκνων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Θὰ δημιουργηθῇ κατ' ἀνάγκην¹⁰⁵ νέον ζήτημα παρό-

μοιον πρὸς τὸ παλαιοημερολογικόν, θὰ πυκνωθῶσιν οὕτω αἱ ^{/106} τάξεις τῶν παλαιοημερολογιῶν, καὶ ἄνευ λόγου θὰ αὐξηθῶσιν αἱ ἀφορμαὶ τῶν ἐ ^{/107} πιθυμούντων νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἐκ ταύτης καταστάσεως πνευμάτων καὶ αἰσθημάτων ^{/108} των. Κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον ὑπάρχει θετικὸς φόβος δημιουργίας τοιούτων κιν ^{/109} δύνων, καθόσον, δεκτῆς γενομένης τυχόν τῆς ἀποτεφρώσεως τῶν νεκρῶν, θὰ ἐπενε ^{/110} χθῶσιν ἀλλοιώσεις καὶ διαρρυθμίσεις ἐν τῇ νεκρωσίμῳ καὶ τῇ ἐπιμημοσύνῳ ἃ ^{/111} κολουθία. Ἀπέναντι τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀναστατώσεων τούτων ^{/112} ποῖον τὸ κέρδος; Ἡ προφύλαξις τῆς υἰείας τοῦ Δημοσίου. Ἀλλὰ τὰ σύγχρονα ^{/113} μέσα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης εἶνε τοιαῦτα, ὥστε μία συγχρονισμένη ταφή ^{/114} νεκροῦ δύναται νὰ ἀποσοβῆσῃ πάντα κίνδυνον ὑγειονομικόν.

Ἐὰν οὐδεὶς κανὼν ὑπάρχη κωλύων τὴν καῦσιν τῶν νεκρῶν, τὸ τοιοῦτον ἐξῆ ^{/116} γεῖται ἐκ τούτου, ὅτι, ὡς ἐλέχθη, ἡ Ἐκκλησία ἠγγόει τὴν ἀποτέφρωσιν τῶν νεκρῶν, ^{/117} οἱ δὲ κανόνες, ὡς γνωστόν, συνετάσσοντο, μόνον καὶ ἐφ' ὅσον ἐσωτερικοὶ ἢ ἐξῶτε ^{/118} ρικοὶ λόγοι ὑπηγόρευον ἢ ἐπέβαλλον αὐτούς. Καὶ ἐὰν οὐδὲν δογματικὸν στοιχεῖ ^{/119} ον θίγη ἢ καῦσις τῶν νεκρῶν - τὸ ὑπὸ τινων προσαγόμενον χωρίον τοῦ Ἱεξεκιήλ ^{/120} 37.5,6, καθ' ὃ ἡ καῦσις τῶν νεκρῶν ἀντίκειται εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ^{/121} τοῦτο οὐδεμίαν ἀποδεικτικὴν δύναμιν δύναται νὰ ἔχη, διότι ὁ πανδαμάτωρ χρόνος ^{/122} τὰ πάντα μεταβάλλει καὶ μεταμορφώνει, ἀλλ' οὐδὲν καταστρέφει “nihil mase ^{/123} tur, nihil peritur” πολλοὶ δὲ πνιγέντες ἐν τῇ θαλάσῃ ἢ ἄλλως καταστρα ^{/124} φέντες ἐκονικοποιήθησαν ἢ καὶ ἀφωμοιώθησαν ὑπὸ τῶν κητῶν τῆς θαλάσσης ἢ τῶν ^{/125} θηρίων τῆς ξηρᾶς - οἱ προμνησθέντες λόγοι εἶνε, φρονῶ, ἀρκετοὶ ὅπως πείσωσι ^{/126} τὴν Ἐκκλησίαν περὶ ἀποποιήσεως καὶ καταδίξις τοῦ μέτρου τῆς ἀποτεφρώσεως ^{/127} τῶν νεκρῶν.

Ταῦτα ὑποβάλλον εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος καὶ τῆς ^{/129} Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, διατελῶ μετὰ σεβασμοῦ.

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, τῇ 7ῃ Αὐγούστου 1937

(Ὑπογραφή) † Ὁ Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος.

Συνόδος

Πρωτ. Νο 16 ε/891 1937.

Ανεκδοκίμο δὲ φιδ. Φαν.
2579 δι. ε. Νομ. με τὸς Θ. Π.
πατριάρχ. κεντρ. ἀρχ.
Βενιαμίν ἀδελφ. ἀγαθῶν
ἐπιτὰ δὲ φιδ. 214 καὶ 1665
ε. ε. δ. γ. φ. β. με τὸς Μ. α. κ.
Πρωτ. Νο 5. Συνόδου
τῆς τῆς κεντρ. ἀρχ.
κεντρ. ἀρχ. τῆς ο. κ. κ.
Μ. α. κ.

9 - 10 1937

Χειρόγραφο Πρακτικά τῆς Δ. Ί. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σχετικῶς
μὲ τὴ συνεδρία τῆς 16ης Σεπτεμβρίου 1937
[= Ἐγγραφο, ἀριθ. 4, πῶ πάνω σ. 221].

ποκλειομένης δὲ καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἐμφανίσεως ὁσίων καὶ κατὰ πάντα ἀρε-
στῶν τῷ Θεῷ, διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν λειψάνων αὐτῶν θὰ ἐκνεοῦτο ἢ θὰ ἤλαττο-
το διὰ τὴν Ἐκκλησίαν πηγὴ τίς χάριτος. Πρὸς τούτοις θὰ παρίστατο, ὡς εἰκός, ἀ-
νάγκη ἀλλοιώσεως καὶ διαρρυθμίσεως τῆς νεκρωσίμου καὶ ἐπιμνημοσύνου ἀκολου-
θίας, ὅπερ εὐνόητον ὁποῖαν θὰ προβάλλει ἐν ταῖς συνειδήσεσι τῶν πιστῶν ἀπήχη-
σιν. Ἡ καινοτομία δὲ αὕτη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θὰ ἐκλόνιζε σοβαρῶς παρὰ πολλοῖς
Χριστιανοῖς καὶ τὴν περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν δογματικὴν πεδίστησιν.

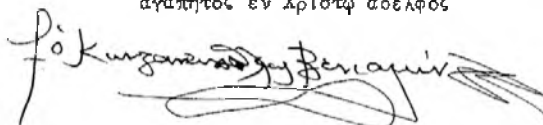
Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ καθ' ἡμᾶς Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀπολύτως
ἀποκροθεὶ καὶ καταδικάζει τὴν καθσιν τῶν νεκρῶν.

Ἐπὶ τούτοις εὐχόμενοι ὅπως Κύριος ὁ Θεὸς πλουσίαν καταπέμψῃ τὴν εὐλογί-
αν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς συγκληθησομένης Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας
τῆς Ἁγιοτάτης αὐτόθι Ἐκκλησίας, κατασπαζόμεθα αὐτὴν καὶ αὐθις ἐν Κυρίῳ καὶ
διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης ἀδελφικῆς

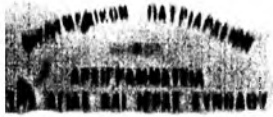
Λοῦζ. Σεπτεμβρίου γ'.

Τῆς ἡμετέρας γερασμίας Μακαριότητος

ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός

Ἡ τελευταία σελίδα τοῦ ἀπὸ 3ης Σεπτεμβρίου 1937 Γράμματος τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου
Βενιαμὶν πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν Χρυσόστομο σὲ ἀπάντησιν τῶν ἀπὸ 21ης
Ἰανουαρίου καὶ 17ης Ἰουνίου ἐ.ἔ. ἀντίστοιχων Γραμμάτων τοῦ τελευταίου
[= Ἔγγραφα, ἀριθ. 6, πιδὸ πάνω σ. 222-223].

ΑΨ. Ἀριθ. 105.

τῷ Πανοσιολογιωτάτῳ Ἀρχιεραγματεῖ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου
Ἀρχιμανδρίτῃ Σπυρίδωνι Ἀλιβιζάτῳ.

Πανοσιολογιώτατε,

Εἰς Ἀθήνας

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν, κατ'ἐντολήν, ἐγκλείστως ὡδε διαβιβάζω ὑμῖν, ἀπλῶς πρὸς γνῶσιν, ἀντίγραφον τῆς ὑποβληθείσης ἐπὶ τοῦ ζητήματος εἰσηγητικῆς ἐνώπιον τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἐκθέσεως τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως κ. Γενναδίου.

Διατελῶ δὲ μετὰ πλείστης τιμῆς καὶ ἀγάπης

Ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τῆ 4 Σεπτεμβρίου 1937

Ὁ Ἀρχιεραγματεὺς

τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου

Ἡ ἀπὸ 4ης Σεπτεμβρίου 1937 ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρχιεραγματέα τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου Ἀρχιμ. Κυρίλλου μετὰ τὴν ὁποία διαβιβάζει πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀπὸ 7 Ἀυγούστου 1937 Εἰσηγητικὴ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν πρὸς τὴ Σύνοδο τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου Ἐκθεση τοῦ Μητρο. Ἡλιουπόλεως Γενναδίου [= Ἐγγραφα, ἀριθ. 7, πρὸ πάνω σ. 223-224].